

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 1 • NR 9 • 1964

Identificering af Ukendte Våbener *Af Sven Tito Achen*

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heraldinen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Identificering af Ukendte Våbener

Af *Sven Tito Achen*

DEN SOM sysler med heraldik, kommer ofte ud for at skulle *opklare et ukendt våben*. Det kan være et led i hans egne studier eller undersøgelser, eller det kan være andre, som vil drage nytte af heraldikerens specielle viden: personalhistorikere, museumsfolk, antikvitethandlere, samlere m. m. Interessen for gamle ting er vistnok i stigen, og der findes jo praktisk talt ikke den form for genstand, fra alterkalke til natpotter — hvad enten det er sølvtøj, tin, porcelæn, fajance, glas, bøger, grafik, våben, ure, landkort, exlibris, møbler, malerier, knapper, segl eller noget andet — som ikke kan være dekoreret eller mærket med et våbenskjold.

Just de spørgsmål som f. eks. en samler stiller om sine ting: hvem har fremstillet dem, hvem var deres første ejermand, gennem hvis hænder er de gået? kan heraldikken ofte svare på eller medvirke til at få opklaret. Ja, heraldikken er i virkeligheden ofte det vigtigste spor for den samler eller forsker,

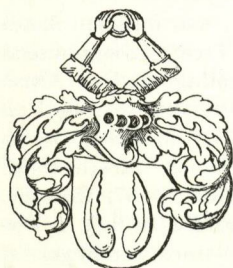
der søger at klarlægge gamle tings proveniens.

Hvorledes griber man sagen an, når man ser et anonymt våben og ønsker at finde frem til den pågældende familie eller person? Det er dette rent praktiske spørgsmål, som denne artikel søger at give svar på. Artiklen er skrevet ud fra et dansk, ja københavnsk udgangspunkt (med dettes fordele og begrænsninger), men kan forhåbentlig alligevel være til nytte også for andre læsere end dem, der har let adgang til Københavns og Nordsjællands biblioteker og samlinger.

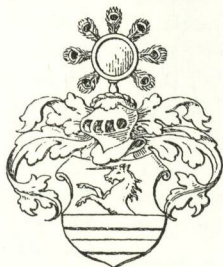
Våbenbøger

I de fleste lande har man udgivet samlinger af våbener i bogform. Disse våbensamlinger kan være ordnet efter to hovedprincipper:

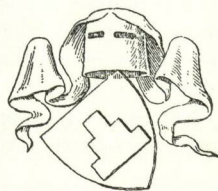
Enten er våbenerne ordnet ikke-heraldisk, i reglen *alfabetisk efter indehavernes navne*, men også undertiden kronologisk eller på anden måde; denne type kaldes *våbenbog* (se figur 1).

KRUCKOW.

KRUCKOW.

KRUGELUND.

1. I en »våbenbog« er våbnerne ordnet *alfabetisk*, således at man kan finde en families våben, når man kender dens navn. Illustrationen viser udsnit fra bogstavet *K* fra Storck: »Dansk våbenbog«, 1910. Se også figur 2.

Eller våbenerne er ordnet efter *heraldiske figurer*, i hvilket tilfælde bogen kaldes en *herold* eller *heraldisk nøgle** (se figur 2). Begge former for våbensamlinger kan bestå af afbildninger, eller blasoneringer, eller både og.

Den alfabetiske *våbenbog* (Wappenbuch, Armorial) er langt den almindeligste type, men når det gælder om at identificere et våben, hvis ejermand ikke kendes, er den i reglen ikke til megen nytte, medmindre man vil gå værket igennem forfra. Som kontrol (se næste afsnit) er den dog nyttig.

Hvis man sammen med våbenet har et par *initialer* (figur 8), indskrænker dette dog feltet i så høj grad, at det undertiden kan betale sig at søge det pågældende våben selv i en alfabetisk våbenbog. I den danske *Storcks Våbenbog* omfatter f. eks. bogstavet »S« 264 våbener, hvilket ikke skulle være uoverkommeligt at se igennem.

Heraldiske Nøgler

En *heraldisk nøgle* (Ordinary of Arms, Dictionnaire) er som nævnt en samling våbener, der er ordnet *efter heraldiske figurer*. Det er denne type våbensamling fremfor nogen anden, som kan hjælpe til at identificere et ukendt våben. Desværre er der kun udarbejdet få heraldiske nøgler, og nogle af de vigtigste udenlandske findes endda ikke på danske biblioteker. Alle i Danmark offentligt tilgængelige heraldiske nøgler er imidlertid omtalt på de følgende sider.

Når man i en nøgle har fundet det navn man søger, bør man så vidt mu-

ligt foretage et kontrol-opslag den anden vej (fra navn til våben), f. eks. i alfabetisk ordnede våbenbøger, adelsårbøger, genealogisk litteratur osv., for at se om omstændighederne i øvrigt (nationalitet, tidspunkt, farver m. m.) passer på det foreliggende våben. F. eks. er kabalen (patiensen) jo gået for tidligt op, hvis pågældende familie er uddød, før den våbenprydede genstand er fremstillet.

Våbenets nationalitet

For at undgå unødigt arbejde, bør man søge at fastslå våbenets nationalitet før man går i gang med opslagsbøgerne.

En våbenprydet genstand vil ofte selv oplyse om sin nationalitet, sølv-tøj f. eks. ved sin mærkning. Og selv om det ikke er sikkert, at et våben på en engelsk ske er engelsk, eller at et exlibris i en dansk bog er dansk, så er det dog sandsynligt.

Genstandens proveniens kan også hjælpe, se *Eksempel fra Siebmacher*, side 414, ligesom kroner, ordener og andre attributer kan give et fingerpeg, se figur 5, 10, 11, 13 og 18.

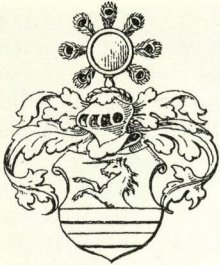
Norden

Danske våbener, se næste side.

Svenske våbener, se side 405.

Norske våbener kan foruden blandt de danske, især i Frederiksborgmuseets borgerlige seglsamling, findes i *Norsk slektskalender* 1–2, 1949–51, og i en artikelrække af C. M. Munthe: *Norske slegtsmerker* i *Norsk Slekthistorisk Tidsskrift* 1928, side 32–57, 155–190, 336–82; ikke heraldisk ordnet. I *Terkel Klevenfeldts* store samlinger af sigiltegninger i Rigsarkivet (ordnet dels alfabetisk, dels heraldisk), findes en gruppe på ca. 200 tegninger under betegnelsen *Den norske herold*.

* Betegnelsen *herold* er uheldig, da dette ord jo først og fremmest har en anden betydning. Efter min mening bør »heraldisk nøgle« foretrækkes.

KRUCKOW.

FLOR.

MEYERCRONE.

2. I en »heraldisk nøgle« er våbnerne ordnet heraldisk, således at man kan finde en families navn, når man kender dens våben. Illustrationen viser udsnit fra afsnittet »Eenhjørninge« i Storck: »Dansk herold«, der findes på Rigsarkivets læsesal.
Se også figur 1.

Finske våbener kan evt. findes blandt de svenske. Ellers hos *Renesse* og muligvis hos *Siebmacher* (se senere). På det Kgl. Bibliotek i København findes endvidere *Finlands ridderskaps och adels kalender* (seneste årgang på læsesalen) og *G. F. Granfelt: Finlands ridderskaps och adels vapenbok*, Helsingfors 1889. De er ikke heraldisk ordnet. *Finlands medeltidssigill* er udgivet af *Reinhold Hausen*, Helsingfors 1900; heri heraldisk register side 33–35.

Andre lande

De to helt dominerende våbenbøger, som hver omfatter en stor del af verdens våbener, er *Rietstaps Armorial Général* og *Siebmachers Wappenbuch*. Skønt ingen af dem er heraldisk ordnet, kan de være til stor nytte, især *Armorial Général*, til hvilken der nemlig findes en heraldisk nøgle, udarbejdet af *Renesse*. *Rietstap-Renesse* er behandlet fra s.406, *Siebmacher* fra s.414.

Foruden disse to giganter eksisterer der en del mindre værker, enten våbenbøger, som i det følgende blot nævnes, eller nøgler, som vil blive mere udførligt behandlet.

Tyske våbener: se *Renesse* og *Siebmacher*.

Franske våbener: *Renesse*, samt side 409.

Engelske: *Renesse*, samt side 410.

Baltiske våbener kan findes hos *Renesse* og *Siebmacher*. Endvidere har det Kgl. Bibliotek i København *Carl Arvid Klingspor: Baltisches Wappenbuch, Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Ösel zugehörige Adelsgeschlechter*, Stockholm 1881–83, som indeholder ca. 800 farvelagte våbener, alfabetisk ordnet.

Russiske våbener findes hos *Renesse* og *Siebmacher*. Endvidere i *R. I. Ermerin: La noblesse titrée de l'empire de Russie*, Paris 1898. Alfabetisk ordnet. Det Kgl. Bibliotek.

Alle andre lande: *Renesse* og evt. *Siebmacher*.

Fyrstelige våbener: se side 415-17 (herunder også *Siebmacher*).

Danmark

Véd man, eller tror man, at det våben man skal opklare er dansk, kan man benytte sig af:

1. Reitzels Våbenherold.
2. Pranges Nøgle.
3. Storcks Herold i Rigsarkivet.

4. Borgerlig Herold i Rigsarkivet og seglsamlingen der.
5. Seglsamlingen på Frederiksborg.
6. Og endelig forskellige andre, mindre vigtige hjælpemidler.

Reitzels Våbenberold

Det mest omfattende redskab til identificering af danske familievåbener er *Poul Reitzel: Dansk Våbenherold*, udgivet som hefte 24–28 af »Våbenførende Slægter i Danmark«, 1946 ff. Våbenerne i herolden er blasoneret, ikke illustreret.

3. Indgraveret våben i en sølvske. Skeens mærkning fortæller at den er lavet af en københavnsk mester i 1807, men hvis er våbnet? Ved hjælp af »Reitzels våbenherold« finder man frem til, at det tilhører familien *von Kleist*.

Herolden omfatter 136 sider med ca. 2800 våbenbeskrivelser, overvejende af borgerlige våbener. Hefterne koster 10 kr. stk. og kan muligvis stadig fås hos Heraldisk Forlag, Bredgade 14–16, København K.

Våbenbeskrivelserne er ordnet alfabetisk, begyndende med *Agern*, *Agnus Dei*, *Akelejeplante*, *Aks*... og sluttende med *Øje*, *Økse*, *Ørn* (enkelt og dobbelt), *Ørnehoved*, *Ørnekløber* og *Ørne-lår*.

Inden for de enkelte figurer er våbenerne inddelt efter figurernes antal.

Hvad bygger Reitzel på?

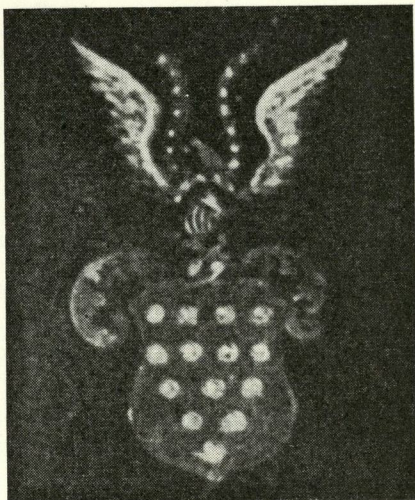
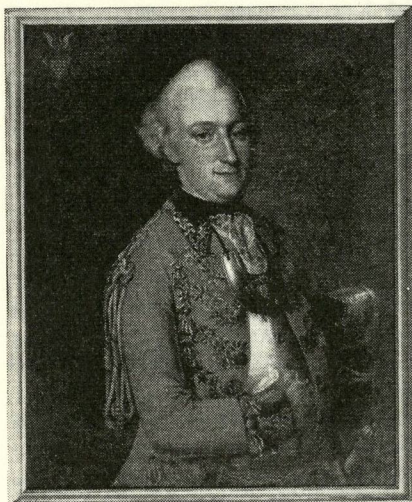
Ved hvert enkelt våben angiver Reitzels Våbenherold hvilket andet værk den bygger på, og hvor man altså kan søge yderligere oplysninger, nemlig:

»Våbenførende slægter i Danmark«, 1946 ff., indeholdende godt 500 nulevende borgerlige slægters våbener + godt 100 adelige.

A. Thiset & P. L. Wittrup: »Nyt dansk adelslexikon«, 1904. Dette værk omfatter al kendt dansk adel, i alt ca. 1700 slægter, men heraf er blot ca. 1000 medtaget i Reitzel, fortrinsvis dem der levede 1660 eller er kommet til senere. Til »Nyt dansk adelslexikon« slutter sig H. Storck: »Dansk våbenbog«, 1910, med 1700 tegninger til Adelslexikonets blasoneringer (figur 1).

Hirsch's kæmpemæssige, håndskrevne »Fortegnelse over danske og norske officerer 1648–1814« som findes på det Kgl. Biblioteks læsesal.

Ordenskapitlets protokoller over våbener for storkorsriddere af Dannebrog (før 1808: »Hvide Riddere«). På Frederiksberg Bibliotek findes en alfabetisk fortegnelse herover (indtil 1949), udarbejdet af Poul Reitzel.

4. Et af de felter hvor heraldikken har hjulpet flest samlere, er ved identificeringen af portrætter. Til venstre et portræt fra ca. 1770. Til højre forstørrelse af våbnet i dets øverste venstre hjørne. Ved hjælp af de rette håndbøger finder man ud af, at våbnet tilhører slægten Bülow. Via stamtavle og hær-arkiv (manden er i militær uniform) er vejen derefter ikke lang til den fulde opklaring: portrættet forestiller kaptajn Christian Bülow, 1741–90.

»Lexicon over adelige familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne« 1–2, 1782–1813.

Th. Hauch-Fausbøll: »Håndbog over den ikke-naturaliserede adel«, 2. udgave 1933, ca. 60 slægter.

Eksempel fra Reitzel

På en sølvske, hvis mærke angiver at den er københavnsk og fra 1807, findes et uidentificeret våben som ejeren gerne vil have opklaret. Våbnet viser en bjælke mellem to løbende hundelignende dyr (se figur 3).

Først slår man op i Reitzels Våbenherold under *Hund*. Her er adskillige våbener beskrevet, men intet der passer på vores ske. Så forsøger vi under *Bjælke*:

Bjælke, ubelagt ...

Bjælke, belagt, ikke ledsaget af figurer ...

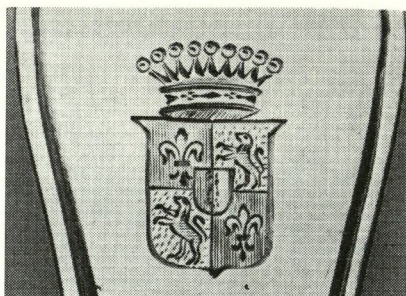
Bjælke, skaktaulet, med eller uden ledsagende figurer ...

Bjælke, belagt eller ubelagt, ledsaget af figurer ... Som nr. 37 under denne kategori står:

»1 rød bjælke ledsaget foroven af 1, forneden af 1 løbende grå ulv i hvidt ... von Kleist (HR 1757)«.

Våbnet tilhører altså en familie *von Kleist*, hvoraf et medlem blev Hvid Ridder (= Storkors af Dannebrog) i 1757. Vil man vide mere om familien, kan man, nu da man har navnet på den, søge videre i den genealogiske litteratur.

Hvis man selv havde tænkt på, at de hundelignende dyr kunne være *ulve*, kunne man have identificeret våbnet endnu lettere. Det er nemlig

5. Et greveligt våben på en gaffel, hvis mærker siger at den er dansk, altså rimeligvis et dansk grevevåben. Pranges Nøgle er det mest nærliggende hjælpemiddel, og giver da også svaret: våbenet tilhører greverne af Brockenhuus-Schack.

også opført under *Ulv*, som kun omfatter 18 våbener, i modsætning til *Bjælke*-afdelingens ca. 125.

Pranges Nøgle

I 1959 udkom *Knud Prange: Heraldisk nøgle til Nyt Dansk Adelslexikon*, 272 sider. Som titlen angiver, omfatter *Nøglen* våbenerne i *Thiset & Wittrups* tidligere nævnte værk fra 1904, og her til kommer enkelte, senere tilkomne adelsvåbener, f. eks. for greverne af *Rosenborg*. I alt godt 1700 våbener, dækkende hele den kendte danske adel. Derimod indeholder *Pranges Nøgle* ingen ikke-adelige våbener.

Pranges bog indledes med en vejledning og en illustreret liste over heraldiske fagudtryk og består i øvrigt af et system af nøgler. Den kan forekomme noget omstændelig, men det er fordi den bevidst er opbygget således, at også den i heraldik aldeles ukyndige skulle kunne anvende den. Våbener som kan mistolkes, er anbragt mere end ét sted.

Foruden nøglerne til den danske adels *skjoldemærker* indeholder *Pran-*

ges bog en nøgle til disse våbeners *hjelmtegn*. Denne afdeling af værket er det eneste hjælpemiddel der findes på dansk til identificering af *hjelmtegn*, og derfor særlig værdifuld. Se senere.

Eksempel fra Prange

På en dansk sølvgaffel findes et anonymt våben, som gerne skulle identificeres (se figur 5). Det er kronet med en grevekroner, og det er derfor naturligt at slå det op hos *Prange*, der jo omfatter hele den danske adel.

Først slår vi op i *Hovednøglen*, side 30. Den begynder således:

1. a. Udelukkende heraldiske figurer? — Nej.
- b. En eller flere almindelige figurer i udelt skjold? — Nej.
- c. Kombinationer af heraldiske og almindelige figurer? (Definitioner heraf findes i vejledningen). — Ja.

Herfra henvises til *Hovednøglen* *gruppe 7*, som er opdelt således:

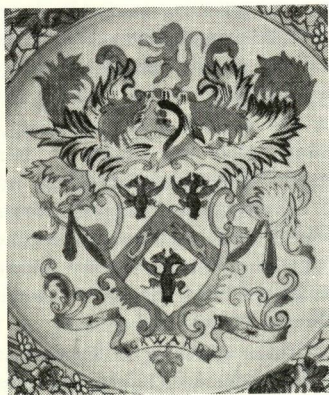
7. a. Våbener med hjerteskjold
 - b. Våbener uden hjerteskjold,
- og fra 7. a. vises vi videre til *gruppe 9*:
9. a. Hovedskjoldet firdelt.
 - b. Hovedskjoldet firdelt ved et kors.
 - c. Hovedskjoldet delt på anden måde.

Fra 9. a. henvises til *Nøgle XX*, side 96, hvis 1. gruppe punkt b siger: »1. felt udelt, kun indeholdende én eller flere almindelige figurer«. Gennem hvert punkts nye henvisning indkredser vi yderligere indholdet i 1. felt fra »én figur« (gruppe 3 a) via »plante eller del af plante« (gruppe 4 a) til »en lilje« (gruppe 5 b). Endelig henvises der herfra til *gruppe 7*, og her — i *nøgle XX*, *gruppe 7*, punkt c — fin-

der vi det våben vi søger: »1. og 4. felt en lilje, 2. og 3. en oprejst kronet løve. Hjerteskjold: delt, med tre roser på delingen«: *Greve af Brockenhuus-Schack*. Det »47« som følger til allersidst angiver den side i *Nyt Dansk Adelslexikon*, hvor greverne af Brockenhuus-Schack er omtalt, og hvor den interesserede kan søge yderligere oplysninger (f. eks. om våbenets farver).

Storcks Herold

Thiset og Wittrups flere gange nævnte *Nyt Dansk Adelslexikon* indeholder bl. a. blasoneringer af alle kendte danske adelsvåbener. De tilsvarende tegninger findes i H. Storcks: »Dansk våbenbog« 1910, i alt ca. 1700 stk. Disse tegninger er alfabetisk ordnet efter familienavn (figur 1), men på Rigsarkivets læsesal i København kan man bede om Storck: »Dansk herold«, hvori alle våbenerne fra Storcks Våbenbog er ordnet efter heraldiske figurer (figur 2); register forrest og supplement bagi.

HALLING.

6. Til venstre er våben i farver på en tallerken af ostindisk porcelæn fra slutningen af 1700-tallet. Museumsmanden slår op i »Storcks herold« og finder frem til våbnet til højre; udformningen er anderledes, men våbnets indhold er det samme: det tilhører familien *Halling*.

side 81—84«. På side 82 genkender han våbenet fra tallerkenen (figur 6 til højre, idet dog hundene på sparren viser sig at være løver): det tilhører slægten *Halling*.

Museet vil vide *hvilken* *Halling*, og man slår forsøgsvis op i Dansk Biografisk Leksikon. Her er omtalt flere af dette navn, og en af dem var ansat i Trankebar 1760—66, vendte 1772 hjem med en stor formue og købte sig i 1783 et adelspatent; for at udelukke enhver tvivl oplyser leksikonnet: »Hans valgsprog var *Forward*«. Dermed er tallerkenens oprindelige ejermand fastslået aldeles sikkert som direktør i Asiatisk Compagni *William Halling*, 1744—96.

Adelige og borgerlige våbener

Storcks Herold omfatter kun adelsvåbener, den næste heraldiske nøgle vi kommer til kun borgerlige våbener. Hvordan ser man forskel på disse to kategorier?

Principielt er der *ingen forskel* på adelig og ikke-adelig heraldik, og der findes intet system hvormed man kan se om et våbens indehaver er adelig eller ej. Der kan dog gives nogle retningslinjer.

Et meget enkelt våben, f. eks. blot delt af en eller flere rette linjer, vil næsten altid være adeligt (og gammelt). På den anden side vil et våben som er sammensat af mange felter, måske med midterskjold og hjerteskjold (og med flere hjelme) også næsten altid vise sig at tilhøre en adelig familie. Skjoldholdere eller våbentelt vil bogstaveligt talt altid angive et adeligt eller fyrsteligt våben.

De fleste *naturalistiske* våbener er borgerlige. De fleste *allegoriske* ligeledes (eller gejstlige). Våbenskjolde med *bomærker* i vil i Danmark (mod-

sat f. eks. Polen) på nogle få undtagelser nær altid vise sig at være borgerlige.

Et sikkert bevis for at et våben er adeligt, har man, hvis det bruges sammen med en *rangkrone*, se figur 20.

Våbenfigurernes jævnhed siger intet om ejerens byrd. En spand, en stige, en kedelkrog, en gryde, etc. kan udmærket findes i våbener der tilhører det blåeste blod. Omvendt er der intet i vejen for, at selv den jævreste person fører et våben med løver, liljer, sværd og ørne.

Borgerlig Herold

Reitzels Våbenherold omfatter o. 1800 danske borgerlige familievåbener, men dette er langt fra alt hvad der eksisterer. Hvad man ikke kan finde hos Reitzel, må derfor søges andetsteds.

På *Rigsarkivet* i København (henvendelse på læsesalen) findes der en samling af op imod 300.000 heraldiske segl. Det meste af denne gigantiske samling interesserer ikke i denne forbindelse, men to små afdelinger kan være os til hjælp.

Den ene afdeling omfatter *borgerlige segl* (skab nr. 5), især danske, men også en del norske, islandske, holstenske og adskillige andre. Disse segl er ganske vist ordnet alfabetisk efter familienavn, men der findes en heraldisk nøgle til dem på læsesalen, nemlig en håndskrevet *Borgerlig Herold*, udarbejdet 1936 af *P. B. Grandjean*. Herolden er ordnet efter våbenmærker (alfabetisk fra *Aal* til *Ørnehoved*) og omfatter ca. 2600 slægter.

Den anden afdeling af Rigsarkivets seglsamling som kan hjælpe os, består af ca. 4000 segl, også i skab nr. 5, som er ordnet efter heraldiske figurer: løve, hund, kat, lam, hjort, osv.; der er et kortfattet register på indersiden af ska-

bet. En stor del af disse segl er ganske vist uidentificerede (det er derfor de er anbragt på denne måde), og mange er udenlandske, men i heldige tilfælde kan samlingen alligevel være til hjælp.

En seglsamling har den fordel fremfor en bog med blasoneringer, at man kan se våbenet, i stedet for blot at få det beskrevet. Desværre samtidig den ulempe, at farverne kun sjældent er angivet, fordi der normalt ikke er plads til farveskravering i signeterne.

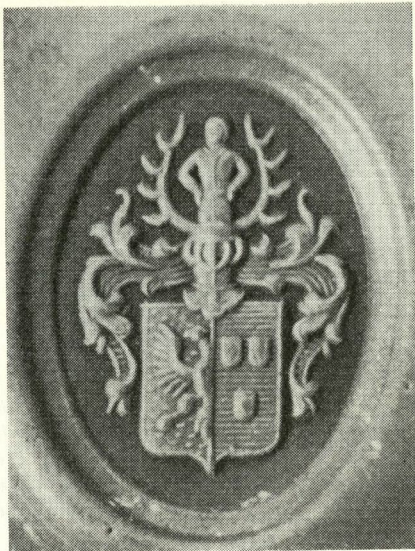
Eksempel fra Borgerlig Herold

I et segl sidder et våben, som seglets ejermand, en personalhistoriker, ikke kender, men gerne vil have opklaret. Seglet sidder på nogle papirer med dansk tekst, og der er derfor grund til at tro, at det er dansk. Våbenet er lodret delt: i 1. felt ses en halv ørn, i 2. felt tre skjolde (se figur 7). der er ingen krone over våbenet, og det er derfor sandsynligvis ikke noget adelsvåben.

Den kortfattede vejledning forrest i »Borgerlig herold«, oplyser, at når et våben er delt, er kun dets 1. felt beskrevet. Personalhistorikeren slår op under *Ørn*, og kommer efter flere andre slags ørne til:

Ørn, halv, fast på delingen i delt skjolds 1. felt,

under hvilken kategori der er nævnt femten familier: *Altvig, Bjørn, Boye, von Bracht, Coopmans, Dreesen, Focke, Hinrichsen, Klein, Konow, Melery, Persson, Schönbach, Stilmermi, Vind*. For at afgøre hvilken af familierne hans segl tilhører, må personalhistorikeren også se 2. felt i de nævnte familiers våbener. Han beder derfor læsesalens inspektion om de pågældende segl, som bliver bragt ham på bækker.

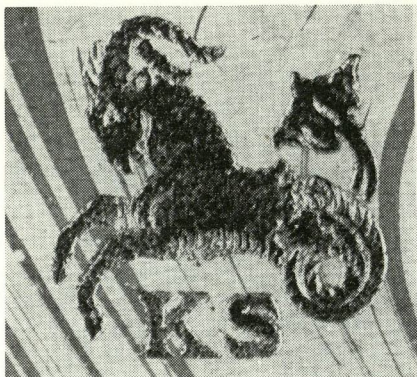

7. En personalhistoriker har nogle interessante papirer, men er ikke klar over hvem der har skrevet dem. Hans eneste spor er et heraldisk segl. Ved hjælp af »Borgerlig herold« finder personalhistorikeren ud af at det tilhører familien *von Bracht*, og dermed er gåden omtrent løst.

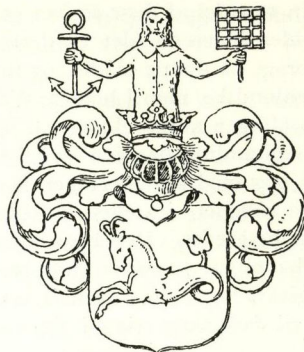
Personalhistorikeren gennemgår nu alle femten familiers segl, for at se hvilken families 2. felt der svarer til hans eget segl. Een familie har tre roser, en anden familie har en bjælke, en tredje et træ, osv. og én af familierne har heldigvis i 2. felt: *tre skjolde*. Det er familien *von Bracht* og dermed er seglets våben identificeret.

Seglsamling på Frederiksborg

På Frederiksborgmuseet ved Hillerød findes der en samling af ca. 110.000 heraldiske segl, som er tilgængelig efter særlig aftale. Ligesom på Rigsarkivet er det dog kun en lille del af samlingen, der er ordnet således at man kan identificere et våben ved dens hjælp.

8. Til venstre ses et permstempel i en dansk bog fra 1899. Figuren sidder ikke i et våbenskjold, men den nysgerrige bogsamler synes at det mærkelige dyr ser så heraldisk ud, at han alligevel forsøger sig i den retning. I »Storcks herold« finder han under »Fabeldyr« våbnet som ses til højre. Derefter er det let at regne ud, at »K.S.« står for den berømte bogsamler Knud Scauenius.

SCAUVENIUS.

Den borgerlige afdeling (blå bakker med nr. på påklæbet hvid seddel) omfatter danske og især norske segl, i alt ca. 6900 stk., men deriblandt talrige gengangere. Seglene er ordnet efter heraldiske figurer, som der findes en maskinskrevet fortegnelse over. Alfabetsk navnerregister i to kartotekskasser. Det vides desværre ikke, i hvilket omfang denne samling dublerer den borgerlige samling i Rigsarkivet, men den indeholder i alle fald i hundredvis af våbener som ikke er medtaget i Reitzels Våbenherold.

Andre hjælpemidler

Henry Petersen: »Danske adelige sigiller fra det 13. og 14. århundrede«, 1897, indeholder gengivelser af 1160 segl (mange gengangere). De er ordnet kronologisk, men der findes et illustreret heraldisk register side 64–67.

A. Thiset: »Danske adelige sigiller fra det 15., 16. og 17. århundrede«, 1905, indeholder gengivelser af ca.

3500 segl (mange gengangere). Hele værket er ordnet efter heraldiske figurer. Heraldisk register side 115–18.

Henry Petersen: »Danske gejstlige sigiller fra middelalderen«, 1886, indeholder gengivelser af godt 1000 segl. Register over Religiøse fremstillinger og helgenfigurer side 108–09 og over Skjoldemærker og symboler side 110–14.

Danske kongelige våbener kan i reglen identificeres ved hjælp af nedenstående tre værker:

Henry Petersen: »Danske kongelige sigiller samt sønderjydske hertugers og andre til Danmark knyttede fyrsters sigiller 1085–1559«, 1917.

P. B. Grandjean: »Danske kongelige sigiller fra Frederik 2.s, Christian 4.s og Frederik 3.s tid 1559–1670«, 1951.

P. B. Grandjean: »Det danske rigsvåben«, 1926.

Exlibris. Det vil måske interessere exlibris-samlere, at der i Poul Reitzel: »Danske heraldiske exlibris«, 1943, findes en fortegnelse over danske heraldiske exlibris.

Hjelmfigur alene

Det er ikke almindeligt i Danmark, men det hænder dog, at hjelmtegn afbildes alene, uden skjold (se figur 9). Tidligere var man i så fald ilde stedt, for der fandtes ingen nøgle til dem. Siden 1959 har man imidlertid, som nævnt, haft Pranges Heraldiske Nøgle, hvis sidste tredjedel udgøres af et system til bestemmelse af hjelmtegn. Nøglen omfatter ganske vist kun *adelens* hjelmtegn, men et hjelmtegn alene, ført af en dansk borgerlig familie, er en overordentlig sjælden foreteelse. I et sådant tilfælde kan man kun håbe på, at hjelmtegnet tillige er skjoldfigur, og derefter prøve ad den vej.

Sverige

For Sveriges vedkommende er det ikke nødvendigt at gå i detaljer her, da der allerede foreligger en meget instruktiv *Kort handledning i sköldemärkens identifiering*, udarbejdet af nuværende statsheraldiker, kammerherre C. G. U. Scheffer og publiceret i »Svenska Exlibrisföreningens Årsbok 1946«.

På sine 25 sider gennemgår denne *Handledning* koncist »de viktigaste hjälpmiddel, som stå till buds för en identifiering«. Det gælder naturligvis først og fremmest svenske våbener. Blandt de trykte hjælpemidler fremhæver Scheffer *Klingspor*s og *Kleberg*s værker (se næste afsnit), blandt de utrykte *Peter Wieselgren*s manuskript *Bidrag till en svensk vapentolkning och ättlära för äldre tider (till 1625) till hjälpreda vid källstudium och fornsforskning*, som findes på Göteborgs stadsbibliotek.

De eksisterende hjælpemidler koncentrerer sig om den introducerede adels og den ældre adels skjoldemær-

9. *Hjelm og hjelmtegn graveret i en dansk sølvske. Ved hjælp af Pranges Nøgle til Bestemmelse af Hjelmtegn er det kun et øjeblikks sag at finde frem til familiens navn: Tillisch. Denne families våben er ikke beskrevet i Nyt Dansk Adelslexikon, men findes altså hos Prange.*

ker, men Scheffer berører også den uindroducerede adels våbener og borgerlige våbener. Et fyldigt afsnit viser, detaljeret og med gode eksempler, hvorledes *initialer* og *deviser*, rigtigt benyttet, kan medvirke til en identificering. Også på flere andre punkter giver Scheffers *Handledning* god besked, og det rekommanderes enhver som ønsker at opklare et svensk våben, at søge oplysning i den.

Kleberg og Klingspor

Johan Kleberg: Heraldiskt lexikon över å svenska Riddarhuset introducerade ätter, 1919, er en af de udførligste heraldiske nøgler der eksisterer, og skønt den kun indeholder blasoneringer, samtidig en af de lettest anvendelige. Indholdsfortegnelsen er opdelt som en botanisk nøgle, hvor man går frem skridt for skridt uden at fejltagelser er mulige. Se *Eksempel*, ne-

denfor. Bogen indeholder tillige kronologisk og alfabetisk personregister.

Carl Arvid Klingspor: Sveriges ridderskaps och adels vapenbok, 1890, dækker et noget større område, nemlig både den introducerede (ca. 2900 slægter) og den uindroducerede (ca. 850) svenske adel. Værket er opdelt kronologisk efter slægternes introduktion på Riddarhuset, men indeholder et heraldisk register (side 50). Denne nøgle er langt mindre udførlig end Klebergs, men til gengæld indeholder Klingspor gengivelser af alle våbenerne, således at man straks kan slå op på dem som kontrol (figur 10 til højre).

Eksempel fra Kleberg

En knappe-samler har en livréknep med et våben, se figur 10 til venstre. Knappen selv siger intet om sin herkomst. Ved hjælp af kronens form (figur 20) kan han se, at det er et svensk (eller finsk) våben, men hvis? Våbenet forestiller en okse-pandebrask med to horn. Samleren slår op i indholdsfortegnelsen forrest i Klebergs »Heraldisk lexikon« og går frem som følger:

- A. Häroldsbild (dvs. geometrisk figur)? — Nej.
- B. Almänna bilder? — Ja.
 - I. Odelad sköld? — Ja.
 - a. Fantasiföremål? — Nej.
 - b. Naturföremål? — Ja.
 - 1. Människor eller deres delar? — Nej.
 - 2. Ur djurriket? — Ja.
 - aa. Däggdjur (pattedyr) eller delar därav? — Ja.
 - 1. Hela? — Nej.
 - 2. Överkropp? — Nej.
 - 3. Panna med horn? — Ja.

Under »Panna med horn« henvises til side 31, og dér går man så videre:

- 1. Renhorn? — Nej.
- 2. Hjorthorn? — Nej.
- 3. Oxhorn? — Ja.
 - a. Friherrligt vapen med en hjälm? — Ja.

dvs. *friherre Oxenstierna*. Som man ser: her er det næsten umuligt at gå vild.

Armorial Général

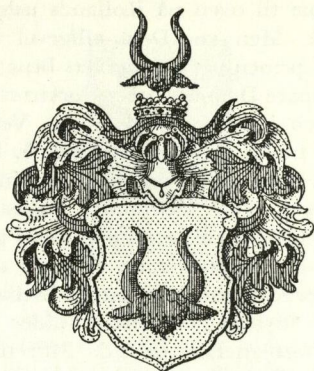
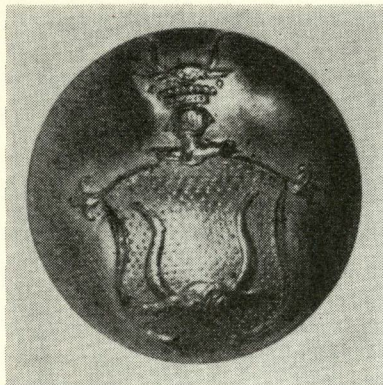
I 1884–87 udkom 2. udgave af hollænderen J. B. Rietstaps på fransk skrevne *Armorial Général* 1–2. Dette værk indeholder *blasoneringer* af ca. 105.000 familievåbener, adelige og borgerlige, især fra Holland, Belgien, Luxembourg og Frankrig, men også fra Storbritannien, Spanien, Portugal, Italien, Tyskland, Østrig-Ungarn, Polen, Rusland og det øvrige Europa.

Blasoneringerne er ordnet alfabetisk efter familiens navn. Andet bind indeholder bagest en stor mængde rettelser og tilføjelser (»Additions«, »Supplément« og »Appendice«).

Fra 1903 til 1926 udsendte *Victor & Henri Rolland* seks bind med *tegninger* til Rietstaps værk: *Planches de l'Armorial Général de J.-B. Rietstap*:

- 1. bind A-B 1903 ff
- 2. bind C-F 1908 ff
- 3. bind G-K 1909 ff
- 4. bind L-O 1912 ff
- 5. bind P-S 1921 ff
- 6. bind T-Z 1924 ff

Fra 1904 havde Rolland, far og søn, tillige påbegyndt et *Supplément à l'Armorial Général* indeholdende både *blasoneringer* og *tegninger*. De første af dette supplements våbener kom med i »Planches«, således at disse omfatter ca. 113.000 våbener. Siden er der kommet en række supplement-

10. Til venstre livréknep med et våben på. Til højre samme våben i en svensk våbenbog. Samtidig med at våbnet således opklares, forstår vi at »stierne« i »Oxenstierne« ikke betyder »stjerne«, men »pande«, jvf. tysk: die Stirn, og Johannes V. Jensens digt: »Med hovedguld i stjern'en / de bønderdøtre går / mig satte de til kværnen / fra jeg var fjorten år«.

bind, det 8. i 1954. Til de syv første bind kom der i 1951 et alfabetisk fællesregister indeholdende godt 18.000 familienavne: *Table du Supplément à l'oeuvre de J.-B. Rietstap*.

Indbold og værdi

Om Rietstaps værk gælder, at jo længere det fjerner sig fra sit kerneområde, Nederlandene, jo mindre godt bliver det. *Rollands plancher* er særdeles ensformige, uinspirerede og uinspirerende, men alligevel værdifulde, fordi der ikke findes nogen anden våbenbog der dækker dens uhyre område. *Rollands supplementsbind* indeholder foruden blasoneringer et voksende antal genealogiske og historiske oplysninger om de enkelte slægter.

Rietstap giver i sine blasoneringer også hjelmtegn, skjoldholdere m. m., hvorimod Rolland kun tegner selve skjoldet (figur 11 til højre). I tvivlstilfælde bør man derfor ikke nøjes med at se i *Planches*, men bør læse blasoneringen hos Rietstap.

Værkerne findes på det Kgl. Bibliotek i København, men da de er alfabetisk ordnet, ville hele denne enorme våbensamling være nærmest unyttig for den der vil identificere et ukendt våben, hvis ikke der fandtes en heraldisk nøgle til den. Men det gør der lykkeligvis.

Renesse

Den nøgle som svarer til »Armorial Général« er *Théodore de Renesse: Dictionnaire des figures héraldiques 1-7, Bruxelles 1892-1903*. Den findes både på det Kgl. Bibliotek og Kunstindustrimuseets bibliotek i København, og på Statsbiblioteket i Århus.

Renesse indeholder heraldisk ordnede blasoneringer af de ca. 105.000 våbener som er alfabetisk ordnet i Rietstap (og tegnet i *Rollands Planches*), og er langt det vigtigste redskab til identificering af våbener uden for Skandinavien.

Renesse er ikke svær at bruge. Han er velsignet kort og koncis, en lise at

komme til oven på Rollands usle heraldik. Men sæt Dem alligevel nøje ind i princippet for værkets brug; det kan spare Dem for timers forvirret omflakken i de syv bind senere. Vejledning findes forrest i 1. bind, 5. bind og 6. bind, og på side 291 i 7. bind.

Hvert bind indeholder bagest en indholdsfortegnelse samt et antal plancher, der illustrerer de vigtigste af de figurer som bindet omfatter, hvilket er meget nyttigt. I 7. bind sidder indholdsfortegnelsen på side 248; tillige findes der et supplement side 249, en fortegnelse over plancherne i alle syv bind side 275, og en indholdsfortegnelse til alle syv bind side 291.

»Armes non complètes»

Hvad man særligt skal bide mærke i hos Renesse er hans opdeling i »Armes complètes» og »Armes non complètes«. Disse betegnelser har intet at gøre med det våben som skal identificeres, men kun med Renneses beskrivelse af det. Overskriften »Armes complètes» betegner at pågældende våbener er beskrevet *komplet*; deri er der ingen faldgrube. »Armes non complètes» betegner derimod at de pågældende våbener kun er beskrevet *delvis*, fordi det i sådanne tilfælde ikke er nødvendigt at beskrive hele våbenet for at identificere det.

Eksempel: Et våben består af en bjælke mellem tre vandmøllehjul og på bjælken tre lam. Hvis bjælken med de tre lam på er *tilstrækkeligt* til at identificere våbenet på, nævner Renesse ikke de tre vandmøllehjul (figur 15).

Overskriften »Armes non complètes» angiver altså, at der er *mere* i de pågældende våbener end beskrivelsen siger. Hvis et våben findes under »Armes non complètes» bør man derfor

altid slå efter i Rietstaps blasoneringer eller Rollands tegninger, for at se om det passer også i de enkeltheder som ikke er nævnt hos Renesse.

Fransk blasonering

Når man skal identificere et våben ved hjælp af heraldiske nøgler, er problem nr. 1: *Hvad forestiller våbenet?* hvilket ofte kan være svært nok at finde ud af, f. eks. hvis våbenet er graveret på en teske, se figur 15.

Når man skal identificere et våben ved hjælp af Renesse, er problem nr. 2: *Hvordan skal jeg beskrive våbenet på korrekt fransk blason?* (for ellers kan jeg ikke finde frem til det i de syv binds endeløse kolonner). I reglen er det ikke svært, men det *kan* være nederdrægtigt.

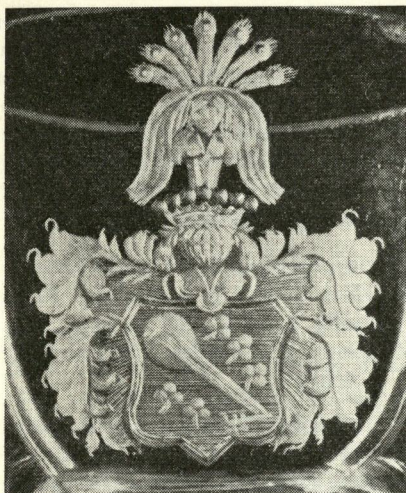
Vejledningen i Renesse samt plancherne der illustrerer de heraldiske udtryk, bør selvfølgelig studeres. Et andet sted hvor man kan få grundig, men letfattelig hjælp er i en illustreret artikel om »Fransk heraldisk terminologi« af P. B. Grandjean i »Personalhistorisk Tidsskrift« 8. række 1. bind 1922, side 1–20, som bl. a. findes på det Kgl. Biblioteks læsesal.

Eksempel fra Renesse

En samler har købt et udenlandsk glas med et indgraveret våben i, og vil vide hvem dette våben tilhører. Det viser et strengeinstrument mellem fem kløverblade (se figur 11 til venstre).

I fællesindholdsfortegnelsen til Renesse (7. bind side 291) slår han op under *Instruments de Musique* og henvises til 6. bind side 529.

I 6. bind fra side 529 er nævnt forskellige instrumenter: *Violon, Harpe, Lyre* m. m., som imidlertid ikke passer på samlerens våben. På side 535 kom-

Holleben
Saxe. Schwarz. Fr.

11. Et glas fra ca. 1760 (til venstre) er graveret med et våben under en friherrekrone. Glassets ejer ville sætte endnu større pris på sit smukke glas, hvis han vidste hvis våben det er, der pryder det. Renesses nøgle til *Armorial Général* hjælper samleren. Til højre gengivelse af det samme våben i *Armorial Générales plancher*.

mer han til *Instruments divers* og derunder til *Mandoline* og *Luth*, men selv om det evt. er en mandolin eller en lut, som findes i våbenet på glasset, passer våbenbeskrivelserne under disse instrumenter ikke på dette våben.

Endelig kommer samleren til *Guitare* og under dette instrument er der en våbenbeskrivelse som eksakt passer til hans glas:

Guitare, en bande, accompagnée par 5 trèfles, »Guitar, anbragt på skrå, ledsaget af 5 kløverblade« = Holleben. Våbenet på hans glas tilhører familien *Holleben*.

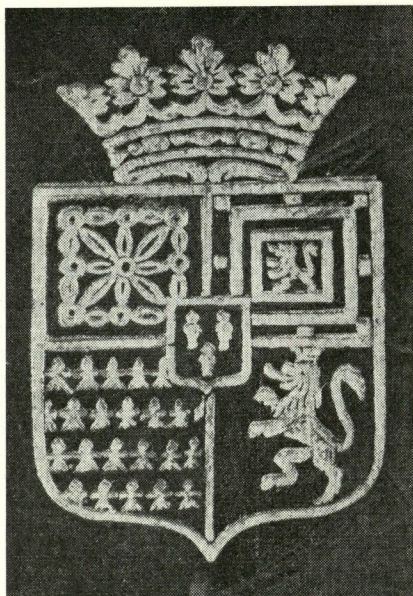
For kontrollens skyld slår han op i »Planches« under *Holleben* og finder en våbentegning der ganske svarer til glasset (figur 11 til højre). Her anføres tillige at slægten hører hjemme i Sachsen, Schwarzburg, Preussen, og nu da han har slægtens navn, hjemsted og rang (friherrekronen!) kan han, hvis han vil, gå videre i Siebmacher (se senere) eller andre tyske genealogiske opslagsværker.

Frankrig

Franske våbener optager en stor del af Rietstap-Renese, men derudover findes der på Kunstindustrimuseets bibliotek i København to våbenværker udelukkende med franske våbener, som er udmærkede og lette at anvende. De behandler begge specielt anvendelsen af våbener i superexlibris, dvs. bindstempler på bøger, men derfor kan de jo godt bruges, selv om det våben der skal opklares, sidder f. eks. på et stykke sølvtøj.

J. Guigard: *Nouvel Armorial du Bibliophile* 1-2, Paris 1890, omfatter ca. 2650 våbener: Kongelige (også uden for Frankrig), Kvinder, Gejstlige, og (især) Andre. Våbenerne er inden for hver gruppe ordnet alfabetisk, men på side 381-86 i 1. bind og side 483 i 2. bind findes heraldiske registre, som også omfatter deviser og initialer.

Eugène Olivier, Georges Hermal & R. de Roton: *Manuel de l'amateur de reliures armoriées françaises* 1-29 + registerbind, Paris 1924-38, omfatter ca.

12. *Superexlibris* på en fransk bog fra 1754. Hvem var bogens første ejermand, som satte sit våben på bindet? Den heraldiske nøgle giver svaret: *Guy-Auguste de Rohan-Chabot*, hertug af Rohan, født 1683, død i Paris 1760.

3500 våbener *heraldisk ordnet*, med forklaring forrest i hvert bind. Principet for ordningen er forklaret samlet side I i registerbindet, som indeholder registre over både navne og heraldiske figurer. Se *Eksempel fra »Manuel«*.

Begge disse værker indeholder både illustrationer og blasoneringer. I hvilket omfang værkerne dublerer hinanden er ikke undersøgt.

Eksempel fra »Manuel»

En samler har købt en fransk bog fra 1754 med et våben stemplet i guld på forsiden, se figur 12. Våbenet tilhører utvivlsomt bogens første ejermand. Hvem var han?

Figuren i våbenets 1. felt synes at bestå af *kæder*, fransk: *chaînes*, og samleren slår i registerbindet op under den del af registret der hedder *Meubles* (dvs. almindelige, »flyttelige« figurer, i modsætning til de geometriske figurer, der går fra skjoldekant til skjoldekant og derfor ikke kan flyttes):

Chaîne, morceau de (et stykke kæde). . .
Chaînes s. éc. 1 & 4 (kæder, i firdelt skjolds 1. og 4. felt) . . .

Chaînes s. éc. 1 (kæder, i firdelt skjolds 1. felt) . . .

Under denne sidste kategori, som jo passer på figur 12, henvises der til planche 2036, 2037, 2039, 2220 og 2221, og da samleren slår op på disse plancher i de respektive bind, genkender han straks våbenet fra sin bog på illustrationen under nr. 2220: våbenet tilhører *Guy-Auguste de Rohan-Chabot*, hertug af Rohan, født 1683, død i Paris 1760. Bogens første ejermand er fundet!

Storbritannien

Der findes mange engelske våbener i Rietstap-Renese, bl. a. er hele den engelske adel, både uddød og dalevende (1884), medtaget, men antallet af våbenførende slægter i Storbritannien er så stort, at Rietstap-Renese alligevel slet ikke slår til. De vigtigste andre hjælpemidler er *Burke-Papworth* og *Fairbairn*.

I 1847 udkom *Bernard Burke: General Armory of England, Scotland, Ireland and Wales*, en våbenbog med blasoneringer alfabetisk ordnet efter indehavernes navne. Indehaverne var »the noblemen and gentlemen of the British empire« samt en del gejstlige embeder, institutioner, håndværkerlav m. m.

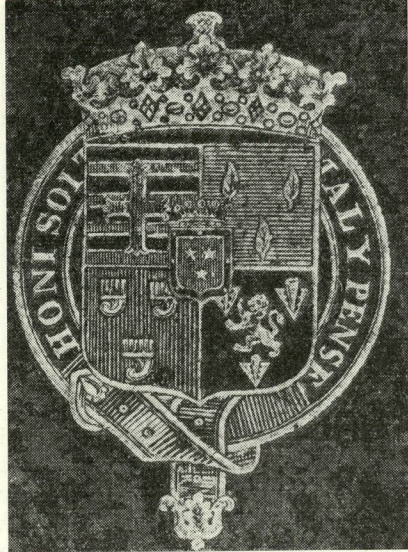
Værket var på over 1000 sider, men på grund af sin ordning *efter navne* lidet værd ved identificering af et ukendt våben. Hvad Renesse gjorde for Rietstap, gjorde imidlertid *John W. Papworth* for Burke's General Armory: han udarbejdede en heraldisk nøgle til hele det uhyre materiale (og mere til).

Papworth

Papworths *Ordinary of British Armorial*, »Heraldisk nøgle til britiske våbenbøger«, udkom i 1874. Den er som nævnt først og fremmest en nøgle til Burke's General Armory, men omfatter tillige våbenruller fra ca. 25 middelalderlige våbenruller, i alt ca. 50.000 våben. For at kunne udgives skulle den have mindst 150 abonnenter. Der meldte sig kun 149, og Papworths broder måtte støtte udgivelsen økonomisk. Der blev trykt 750 eksemplarer, som imidlertid snart blev udsolgt.

Burke's General Armory er langt fra noget pålideligt værk, og Papworth, som jo havde Burke til udgangspunkt, har overtaget alle dennes fejl; alligevel blev den uhyre efterspurgt. Med Anthony Wagners ord er Papworth »vildledende, forvirrende, og til at blive rasende over, men ikke desto mindre uundværlig, fordi der ikke findes noget bedre«. Efterhånden havde prisen for Papworth nået sådanne højder, at det kunne betale sig at udsende et fotografisk optryk, hvilket skete i 1961. Dette optryk er naturligvis aldeles uændret og må ikke forveksles med en rettet og ajourført *ny udgave* af Papworth, som er under udarbejdelse, og hvis første portion måske vil se dagens lys i løbet af et par år.

Ligesom Burke indeholder Papworth kun blasoneringer. De er ordnet efter

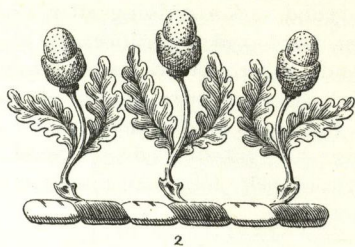
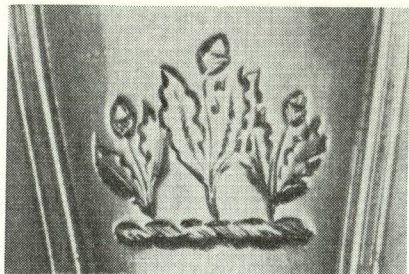

13. *Superexlibris* på en engelsk bog, hvis indbinding synes at stamme fra første halvdel af 1800-tallet. Ved hjælp af Papworth opklares at våbenet tilhører hertugen af Sutherland. Den 1. hertug af Sutherland døde 1833, samme år som han havde fået titlen, så bogen har nok tilhørt den 2. hertug, som døde 1861. Ordenstegnet kan i dette tilfælde ikke hjælpe os, da begge hertuger var hosebåndsriddere.

våbenernes hovedfigurer, bifigurer og farver, i et enkelt og fornuftigt system, som er let at arbejde med. Den kantede *Introduction* fremstiller det hele betydeligt mere indviklet end det faktisk er, men bør læses alligevel.

Eksempel fra Papworth

På bindet af en bog fra 1795 sidder et våben (se figur 13). Bogens nuværende ejer vil gerne vide, hvem bogens daværende ejermand var, og da bogen er engelsk, griber han Papworth for at få det opklaret.

14. Til venstre hjelmtegn på engelsk spisebestik fra ca. 1830–40. Fra hvilken familie stammer dette bestik? Ved hjælp af »Fairbairn's Book of Crests« (til højre) opklares spørgsmålet. Den cigar-lignende tingest, som egekvistene sidder på, er en stiliseret vulst.

Når to eller flere våbener er kombineret i samme skjold — forklares der i *Introduction* — skal de søges separat. Bogsamleren koncentrerer sig derfor om 1. felt: et lilje- eller potekors på vandret stribet baggrund. Han slår op under »Kors«, *Cross*, og efter mange sider med talrige variationer af kors i udelt felt, kommer han til de korsvåbener, hvis felt er opdelt. Her begyndes der med »Vandret delt«, *Barry*, og bogsamleren når ganske hurtigt frem til:

Barry of eight argent and gules over all a cross patonce sable... Vandret delt i otte felter, sølv og rødt, herover et sort liljekors: *Gower*.

Skjoldet er kronet med en hertugkrone (se senere), og Papworths tekst oplyser, at et medlem af familien *Gower* i 1833 blev udnævnt til hertug af *Sutherland*. Også navnene på de familier eller titler, som skjoldets øvrige felter repræsenterer, opregnes.

Fairbairn

På det Kgl. Bibliotek findes *Fairbairn's Book of Crests of the Families of Great Britain and Ireland* 1-2, 4. udgave 1905.

»Crest« er det vi på dansk kalder »hjelmtegn«. I England er det overmåde almindeligt kun at afbilde hjelmtegnet i stedet for hele våbenet, så almindeligt at »crest« ofte (fejlagtigt) bruges synonymt med »våben«. *Fairbairn's* bog omfatter altså kun hjelmtegn (ca. 4400), men der er naturligvis intet i vejen for at den kan bruges selv om hele våbenet er vist, blot hjelmtegnet er med.

Første bind indeholder indeks over de figurer der forekommer som »crests« med henvisning til plancher, nøgle fra planchernes numre til familienavnet (Part II), samt alfabetisk register over familienavne og motto'er (Part I). Andet bind indeholder tavler med afbildninger.

Eksempel fra Fairbairn

En samler ser et engelsk spisebestik af sølv med en »crest« på: tre egegrene med hver sit agern (fig. 14 venstre).

Først slår han op i indekset (»Dictionary«) 1. bind Part II side 141. Under *Acorn* (agern) henvises der til *planche 152* i 2. bind, hvor han blandt mange forskellige »crests« med agern finder netop den han søger; det er nr. 2 (fig. 14 til højre).

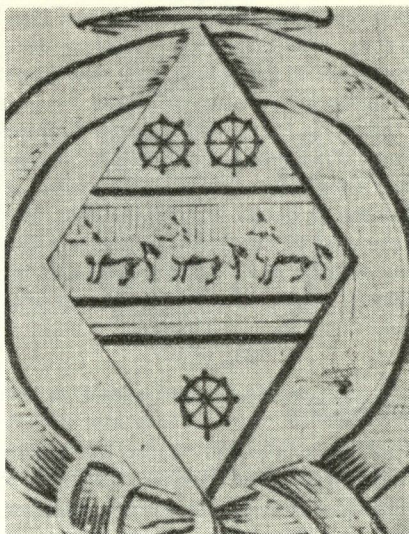
I »nøglen« i 1. bind Part II side 97, slår samleren derefter op på »Planche 152 nr. 2« og finder navnet på den pågældende familie. I dette tilfælde viser det sig, at der er to familier, der har samme »crest«: *Huth* og *Lang*. Hvis der i et sådant tilfælde ikke er andet der kan hjælpe samleren (selve våbenskjoldet, initialer, rangkrone, farveforskelle, årstal m. m.), kan han ikke komme løsningen nærmere. Hjelmtegn er ikke nær så varierede som våbenskjolde, og det er meget almindeligt at to eller flere familier fører samme »crest«.

Andre engelske bøger

Ligesom der er et par franske bøger om heraldiske superexlibris, er der også en engelsk, *Cyril Davenport: English Heraldic Bookstamps*, London 1909. Den indeholder ca. 330 våbener (tegning + blason) alfabetisk ordnet, men med et meget udførligt heraldisk register side 421, omfattende skjolde, »crests«, mottoer m. m.

Algernon Tudor-Craig: Armorial Porcelain of the Eighteenth Century, London 1925, behandler ostindisk og engelsk porcelæn med engelske våbener på. Den indeholder ganske vist intet heraldisk register, men kan måske alligevel hjælpe ved opklaringen af et våben, bl. a. fordi den indeholder lister over de ca. 1400 engelske våbener som man kender på porcelænet, samt over 100 illustrationer. Begge disse bøger findes på Kunstindustrimuseets bibliotek.

På det Kgl. Bibliotek findes endvidere tre værker som kan hjælpe, hvis man foruden det våben der skal opklares, kender familiens forbogstaver. Bøgerne er nemlig alle alfabetisk ordnet og så omfattende, at det er næsten uoverkommeligt at gå dem igennem fra den ene ende til den anden:

15. Et 24 mm højt våben på en udenlandsk sølvgaffel, som viser hvor svært det kan være at se, hvad en figur forestiller: dyrene på bjælken, er det hunde, ulve, heste, får eller hvad? Der er ikke andet for end at prøve sig frem. Det viser sig at være lam. (*Scott of Hartington*). I udlandet bruger kvinder iblandt rhombeformet skjold.

A. C. Fox-Davies: »Armorial Families...«, 4. udgave 1902.

Burke's Landed Gentry. Seneste årgang findes på læsesalen.

Burke's Peerage, Baronetage and Knightage. Seneste årgang på læsesalen. For den sidste bogs vedkommende kan også en rangkrone (se figur 20) eller et baronet-skjold indsnævre det område der skal gennemblades. Et »baronet-skjold« er et ganske lille hvidt skjold med en rød hånd i, som alle baronetter fører inden i deres egentlige våbenskjold.

Af den tidligere omtalte *Burke's General Armory* fra 1847 udsendes der siden flere udvidede udgaver. Den sidste af disse, fra 1884, blev stærkt

efterspurgt, og i 1961 udsendtes et fotografisk optryk af den, samtidig med optrykket af Papworth, som den jo på en måde hører sammen med.

Sluttelig bør nævnes *James Balfour Paul: An Ordinary of Arms . . .*, 2. oplag, Edinburgh 1903. Efter titlen at dømme er det en heraldisk nøgle, muligvis kun til skotske våbener. Den findes vistnok ikke på noget dansk bibliotek, og jeg kender den ikke af selv-syn.

Siebmacher

Over tyske våbener findes der ingen anden *nøgle* end Renesse. Skønt den altså ikke er heraldisk ordnet, kommer man dog ikke uden om at nævne, at Tyskland har udsendt den største våbenbog i verden, den titaniske *J. Siebmachers Grosses und Allgemeines Wappenbuch*, 1853 ff, indeholdende afbildninger af og udførlige historiske og heraldiske oplysninger om ca. 105.000 våbener, fordelt i op imod 90 bind.

De fleste af bindene indeholder tyske adelige våbener, ordnet efter landsdele: Bayern, Braunschweig, Sachsen, Thüringen, osv., og efter rang: grever, friherrer, ubetitlet adel m. m. En del bind indeholder »tysk-romersk« adel og adel i tilgrænsende områder: Slesvig, Nederlandene, Alsace-Lorraine, Norditalien, Østrig-Ungarn, Balkan, Böhmen, Polen, Balticum, Rusland.

Andre bind indeholder højadel fra hele Europa: fyrster, hertuger, kardinaler m. m.; ca. 20.000 borgerlige tyske våbener; samt våbener for byer, bispedømmer, klostre, lav m. m.

Siebmacher findes på det Kgl. Bibliotek. Der eksisterer intet trykt fællesregister til værket, men i 1958-59 udarbejdede *Poul Reitzel* et seddel-indeks,

ordnet alfabetisk efter indehavernes navne, over alle de i Siebmacher afbildede våbener undtagen lavsvåbener, i alt sikkert over 100.000 navne. Sedlerne befinder sig i 23 store kartotekskasser, som man kan få adgang til ved henvendelse til læsesals-ekspeditionen.

Kortene henviser kun til Siebmachers enkelte *bind*, i hvis indholdsfortegnelser man derefter selv må søge frem til *side* og *planche*. Herunder vil det være en hjælp at benytte sig af *Sven Tito Achens »Indholdsfortegnelse til Siebmacher«*, 1956, som findes på læsesalen, og hvis bindbetegnelser benyttes i Reitzels kartotek.

Identifikation via Siebmacher

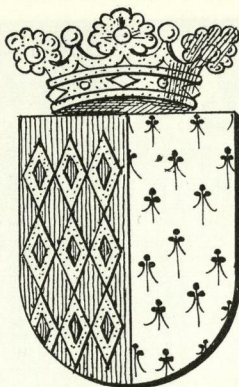
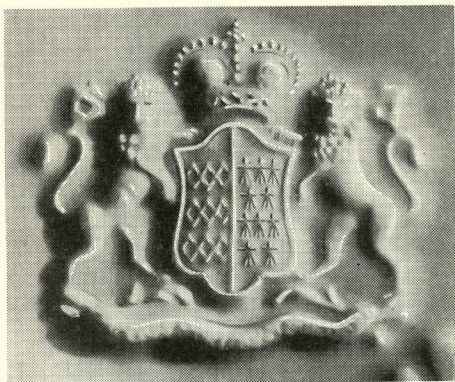
Hvis man ikke har andet end det nøg-ne våben at holde sig til, er Siebmacher ingen hjælp ved identificering af våbener, medmindre man kan afse en måned eller to til at gennemblade de 90 folianter.

Hvis man kender *oprindelseslandet* til det våben man søger at opklare, indehaverens *rang*, eller familienavnets *forbogstav*, kan Siebmacher imidlertid være til god nytte, se *Eksempel fra Siebmacher*.

Og selv uden disse fingerpeg kan Siebmacher være til udmærket hjælp, nemlig ved identificering af våbener for *suveræne fyrster* og *konger*, se senere.

Eksempel fra Siebmacher

En dame har købt en hvid porcelæns-terrinen fra slutningen af 1800-tallet med et våben i relief. Våbenet er lodret delt, men ellers svært at beskrive: i 1. felt er der nogle rhombe-formede figurer, i 2. felt nogle figurer der minder om klør 10 (se figur 16 til venstre).

16. En dame har købt en porcelænterrin med et relief-våben på (til venstre). Ved hjælp af Siebmachers våbenbog (til højre) slår hun fast, at terrinen er fremstillet til den böhmiske fyrste Rohan, hvis familie stammer fra Frankrig. Forskellen mellem de to våbeners kroner forklares også i Siebmacher: kronen til højre føres af yngre sønner.

Antikvitetshandleren siger at terrinen stammer fra Tjekkoslavakiet.

Tjekkoslavakiets område er omtrent det samme som det gamle *Böhmen*, og i indholdsfortegnelsen til *Siebmacher* på det Kgl. Biblioteks læsesal finder damen: *IV. Band 9. Abtheilung. Der böhmische Adel.*

Bindet er opdelt i »Niederer Adel« fra side 1/planche 1, og »Fürstenhäuser« fra side 188/planche 80. Da kronen over våbenet givet er en slags fyrstekrone (se senere under *Rangkroner*), begynder damen at gennemgå plancherne fra nr. 80, og allerede på planche 87 genkender hun våbenet fra sin terrin: *Fürst von Rohan.*

I den tilsvarende tekst side 201-03 får hun særdeles grundige oplysninger om slægtens historie, og forklaring på hvorfor en oprindelig fransk slægt i 1808 bosatte sig i Böhmen.

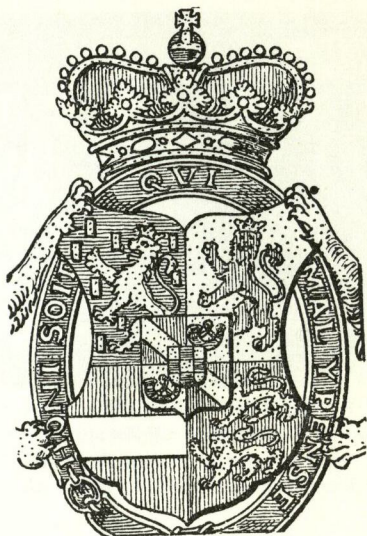
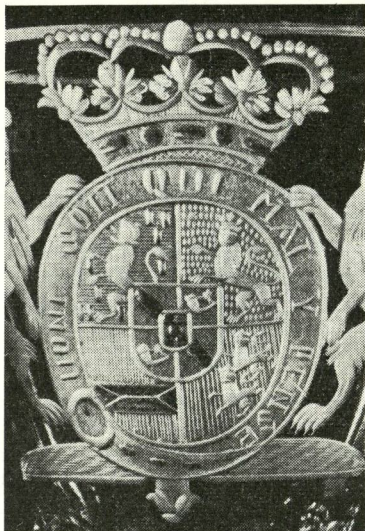
Fyrstevåbener

Fyrstelige og kongelige våbener kendes lettest på deres *kroner* (se senere). De

er ofte tillige omgivet af store våben-telte, skjoldholdere, og en eller flere ordener.

På den Kgl. Mønt- og Medaillesamlings bibliotek (Nationalmuseets 6. afdeling) findes *W. Rentzmann: Numismatisches Wappen-Lexicon des Mittelalters und der Neuzeit. Staaten- und Städtewappen*, Berlin 1876, som indeholder 8400 stats-, konge-, fyrste- og byvåbener *heraldisk ordnet*. Værket består af et planchebind med afbildninger og et tekstbind med vejledning, indeks og registre. At leksikonnet er beregnet til identificering af mønter, hindrer naturligvis ikke at det også kan bruges til andre ting.

En god fremgangsmåde, når man vil identificere et våben som man tror er fyrsteligt, er at finde frem til det i *Rentzmann* eller i alle tilfælde finde ud af hvor det snerper henad, og derefter slå det op i *Siebmacher*, som i reglen ikke nøjes med at give én form for et fyrstevåben, men ofte anfører 10, ja 20 tidligere eller senere former, således at man kan følge våbenet i dets

17. Til venstre et indgraveret våben på en glaspokal fra ca. 1750–75. Fyrstekrone og Hosebåndsorden angiver, at våbnets ejer er højt på strå. Hvem er han? Via Rentzmans nøgle og Siebmachers våbenbog (til højre) opklarer man, at våbnet enten tilhører Vilhelm 4. af Nassau-Dietz-Oranien eller hans søn Vilhelm 5. Våbnets skjoldholdere (to løver) er skåret bort på denne illustration.

historiske udvikling. Takket være denne grundighed, er det ofte muligt ved hjælp af Siebmacher at fastslå, ikke blot den fyrste-familie, men også den individuelle fyrste, hvis våben det drejer sig om.

Eksempel fra Rentzmann-Siebmacher

En samler har set en kostbar glaspokal fra ca. 1750-75 med et stort fyrsteligt våben på. Før han evt. køber pokalen, vil han gerne vide hvis våben det er, se figur 17 til venstre.

I vejledningen side III i *Rentzmans* tekstbind står der: »bei quadriert: Feld 1«, altså: »ved firdelt skjold er det 1. felt der gælder«, i dette tilfælde en løve omgivet af nogle firkantede figurer. I det heraldiske indeks side V slår sam-

leren nu op på *Löwe* og kommer gennem talrige specielle former for løver til:

Löwe (stehend)

auf bestreutem Felde ... Tafel 23.

På tavle 23 i planchebindet findes 240 våbener med stående løver i alverdens kombinationer og variationer og nr. 194 er nøjagtig mage til våbenet på glaspokalen. Nu slår samleren op på »Tafel-Nachweis« side I i tekstbindet og under *Tafel 23 nr. 194* finder han navnet på den pågældende fyrsteslægt: *Nassau-Oranien*. Nu kan Rentzmann ikke yde mere, men måske kan Siebmacher.

Samleren slår op i Siebmacher under *Nassau-Oranien* og finder i plancherne, efter flere våbener der minder om det, endelig frem til eksakt det samme våben (figur 17 til højre).

Den tilsvarende tekst oplyser at dette våben er ført af tre personer: *Johan Vilhelm Friso*, fyrste af Nassau-Dietz og Oranien, død 1711; hans søn *Vilhelm 4.*, arvestatholder af Nederlandene 1711-51; og dennes søn igen *Vilhelm 5.* 1748-1806.

På pokalen er våbenet omgivet af Hosebåndsordenen, men da de iflg. Siebmacher alle tre var hosebåndsridere, hjælper denne oplysning ikke. Da glasset er fra ca. 1750-75, gælder våbenet rimeligvis en af de to sidste.

Siebmacher alene

Fyrstelige og kongelige våbener kan også søges direkte i Siebmacher. Ganske vist indeholder dette værk som nævnt intet heraldisk register, men da der trods alt eksisterer forholdsvis få fyrstelige våbener, og da de oplysninger man finder hos Siebmacher (når man altså finder dem) er overmåde fyldige, kan det undertiden betale sig at blade et par bind af Siebmacher igennem.

Det drejer sig især om:

»I. Band 1. Abth.«: *Wappen der deutschen Souveraine und Lande*, 1853 ff (herunder rundhåndet f. eks. danske, svenske, norske og hollandske kongelige våbener), fire bind.

»I. Band 2. Abth.«: *Wappen der ausserdeutschen Souveraine und Staaten*, 1857, ét bind.

»I. Band 3. Abth. 1-2«: *Hoher Adel*, 1872 ff, to bind.

»I. Band 3. Abth. 3«: *Europæiske fyrstelige familier m. m. efter forskellige inddelinger*, 1887 ff, seks bind.

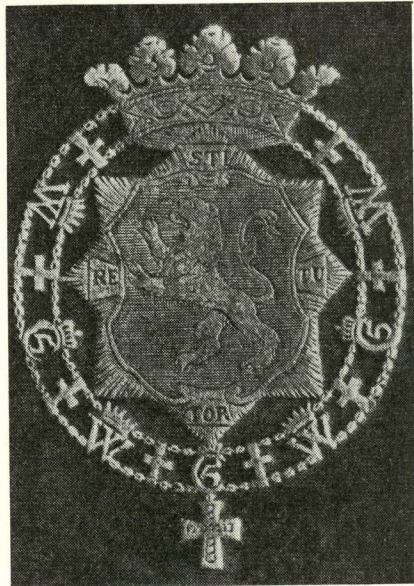
Rangkroner

Når en krone bruges i skjoldet, enten som selvstændig figur eller i forbin-

delse med andre, f. eks. en kronet løve, har den ingen særskilt betydning.

Anbragt på skjoldet (f. eks. figur 5 og 12) har en krone derimod den opgave at angive indehaverens rang. Pas på at »på skjoldet« også kan være på et hjerteskjold, således at kronen på en måde sidder i det store skjold (figur 13).

På hjelmen er kroner uhyre hyppige, og her kan de være både almindelige »dekorations-kroner« (figur 3)

18. Man må kunne kombinere håndbøgenes oplysninger. Våbnet i dette superexlibris tilhører familien *Løvenskjold*, som blev udnævnt til friherrer i 1774. Da kronen i alle fald ikke er en friherrekrone, må stemplet være fra før dette år. Bogen selv er fra 1761. I årene 1761-74 var der kun ét medlem af familien *Løvenskjold* der var ridder af Dannebrog (ordenskæden), og han må altså være bogens første ejermand: *Severin Leopoldus Løvenskjold*, 1719-76.

og rangkroner; det sidste er dårlig heraldik, men ses ofte (figur 10).

Rangkroner anvendes kun af adel og fyrster. *Kongelige og fyrstelige* kroners indbyrdes gradinddeling er et indviklet kapitel, men for at identificere en krone som fyrstelig er det nok at vide at den så godt som altid er lukket, dvs. med to eller flere bøjler fra kant til top. Se figur 16 og 17.

De *adelige* rangkroners variationer kan det derimod være en god hjælp at kende, dels til brug for de våbenbøger som er inddelt efter rang (f. eks. Siebmacher), dels fordi flere af kronerne kun bruges i ét bestemt land og derfor fra starten kan fastslå et våbens *nationalitet*. De forskellige landes udformninger af rangkronerne kan ses på skemaet figur 20. Systemerne stammer fra 1600-tallet eller senere, i Danmark fra 1693.

Om ikke viste landes rangkroner og om fyrstelige kroner, se F. Warnecke: *Heraldisches Handbuch* 1893, tavle 23 og M. Gritzner: *Handbuch der heraldischen Terminologie* (= Siebmacher Einleitungsband, Abth. B, Grundsätze der Wappenkunst) 1890, tavle 34-35. Det Kgl. Bibliotek.

Deviser

Talrige våbener er ledsaget af *deviser*, *motto'er*, *valgsprog* eller hvad man nu vil kalde det, se f. eks. figur 6. Undertiden er en genstand prydet med en devise alene uden våben.

Af disse devisers sprog bør man ingen slutninger drage. F. eks. er det hollandske kongehus' motto fransk (»Je maintiendrai«), og prinsen af Wales' motto er tysk (»Ich dien«).

På den Kgl. Mønt- og Medaillesamlings bibliotek (Nationalmuseets 6. afdeling) findes der imidlertid en bog

som indeholder ca. 14.500 forskellige deviser på alle tungemål i alfabetisk orden, og som man sjældent går for-gæves til, J. Dielitz: *Die Wahl- und Denksprüche, Feldgeschreie, Losungen, Schlacht- und Volksrufe, besonders des Mittelalters und der Neuzeit*, 1888.

Eksempel: På et exlibris ser De et ukendt våben samt devisen »Through«. De slår op i Dielitz under dette ord, og finder her dels en oversættelse af devisen, dels navnet på den slægt eller de slægter (personer, institutioner osv.) som vides at have brugt denne devise. I dette tilfælde slægterne *Fitzmaurice, Gray, Hamilton*. Nu da De har navnene, er det let at slå disse slægters våbener op og se hvilket der passer med Deres exlibris.

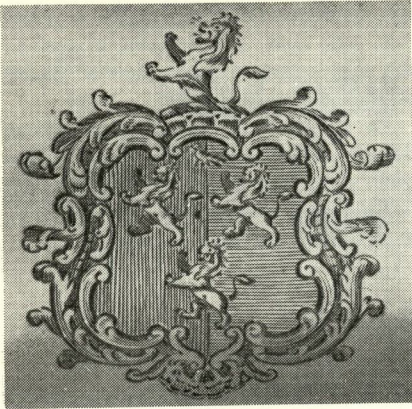
Alliance- og anevåbener

Når man søger at identificere et ukendt våben, må man normalt være tilfreds hvis man finder frem til navnet på den pågældende *familie*; den pågældende *person* lader sig kun sjældent opklare. Anderledes stiller det sig dog ved »alliancevåbener«.

Ved et *alliancevåben* forstår man to sammenstillede våbener, se figur 21. I sådanne tilfælde drejer det sig bogstaveligt talt altid om *ægtefæller*, mandens våben til venstre, hustruens til højre. Ægtefællers våbener kan også være forenet i *samme skjold*, men det er ikke almindeligt i Danmark.

Når begge våbener er opklaret, undersøger man hvor de to familier »skærer hinanden«, nemlig ved at slå op i mandens families stamtavle og finde hustruens navn, eller omvendt.

I renæssancen var det almindeligt blandt den danske adel at anbringe sine fire bedsteførelers våbener som fire felter i det samme skjold, ligesom

19. Til venstre et våben i en engelsk sølvterrin fra 1850'erne, købt i London 1905. Våbnet tilhører familien *Herbert*, men en finesse ved engelsk heraldik kan muligvis hjælpe os endnu længere. Øverst i skjoldet skimtes en meget lille fugl, som ses tydeligt på forstørrelsen til højre. I engelsk heraldik kendetegnes de enkelte sønners våbener undertiden til forskel fra deres fars, ved små såkaldte »cadency marks«: lilje, ring, blomst, stjerne m. m. Fuglen er mærke for 4. søn, og da »4. søn« er en ret sjælden forekomst, skulle det være muligt at finde våbnets ejermand. I »*Burke's Peerage*« findes der imidlertid to »4. sønner« inden for årene 1850–1905: *Michael Henry Herbert*, død 1903, og *Robert Charles Herbert*, død 1902, så regnestykket gik desværre ikke helt op.

en persons 4, 8, 16 eller 32 *anevåbener* ofte ses på ligsten, epitafier, portrætter og lign.

I sådanne tilfælde er våbnerne i reglen anbragt i en særlig rækkefølge, som kan hjælpe til at opklare hvilke personer det drejer sig om. Om systemet for anbringelsen, se *P. B. Grandjean: Dansk heraldik*, 1919, side 255–56, og *Fabritius & Hatt: Håndbog i Slægtsforskning*, 3. udgave 1963, side 246 f.

Eens våbener

Formodentlig findes der, når man betragter hele verden, adskillige våbener som i *ét og alt* er identiske, selv om de intet har med hinanden at gøre. Inden for *samme stat* skulle det imidlertid være muligt at gennemføre alle våbeners principielle forskellighed. Selv

om to skjoldfigurer tilsyneladende er ens, kan *farverne* være forskellige. Og selv om både skjoldfigurer og farver er ens, kan der være en forskel i *hjelmsfiguren*, osv.

Imidlertid er et våben jo meget ofte gengivet uden farver eller farveangivelse, ligesom skjoldet ofte bruges alene uden hjelm og hjelmsfigur. Derfor kan det i praksis forekomme at ufarvede våbenskjolde ikke kan skelnes fra hinanden, selv om de i virkeligheden er forskellige.

Eksempel: familien *Rønnows* våben er: lodret delt af rødt og gult, familien *Rantzaus* er: lodret delt af hvidt og rødt. Hvis disse våbener gengives i kontur uden farver eller skravering, hjelmtegn eller anden hjælp, er det umuligt at kende dem fra hinanden.

I et sådant tilfælde må den interes-

serede trøste sig med, at det dog er bedre at vide om en ting at den har tilhørt familien Rønnow eller familien Rantzau, end slet ingenting at vide om den.

Indbold og form

Den der skal identificere et våben må være klar over, at medens det ligger fast *hvad* et våben består af, er det overladt til den der udfører det, at afgøre *hvordan* våbnet skal tegnes. Vidt forskellige opfattelser kan være lige rigtige, når blot »*indholdet*« af våbnet er det samme.

Er våbnet f. eks. »en gående hjort« kan én udførelse vise hjorten stærkt forenklet og stiliseret, i ren silhouet uden antydning af perspektiv, og med voldsomt overdimensionerede takker og klove; en anden udførelse viser måske hjorten aldeles naturalistisk, i de rette zoologiske proportioner, med skygger og perspektiv som et sofastykke. Hvis farver m. m. i øvrigt er de samme, er disse to udførelser *det samme våben*.

Det er værd at understrege dette, fordi mange mennesker tror, at våbener for at være identiske skal være éns streg for streg som en forfalsket underskrift og dens forbillede; men dette er galt. Noget andet er, at den stiliserede hjort er mere i samsvar med heraldikkens ånd end den naturalistiske.

Skjoldets form

Heller ikke skjoldets form ændrer noget i våbnets indhold: strygejernsformede gotiske skjolde, turneringsskjolde med rundt indsnit i den ene side (til lansens), renæssance-skjolde med kartucher og omrullede hjørner, helt uregelmæssige rokokko-skjolde med rocail-

ler, ottekantede »italienske« skjolde, osv., alle disse *former* kan bruges til det selv samme våben uden at ændre noget i dettes *indhold*.

På ét punkt spiller skjoldets form dog en rolle: i udlandet bruges undertiden rhombe-formede eller ovale skjolde til damer (figur 15); i Danmark er dette imidlertid næsten ukendt.

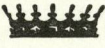

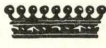

Courtoisie

Et skjold blev båret på venstre arm. For at et våbendyr kan vende tænder, horn og klør, og ikke halen mod fjenden, må det i skjoldet anbringes vendt mod venstre for beskueren (figur 2, 3, 8, 19). Langt de fleste skjoldfigurer vender altså mod venstre for beskueren, men der findes dog også våbener hvis figur af en eller anden grund vender mod *højre*.

Dette forhold ville ikke volde nogen vanskeligheder, hvis ikke det var, at de *venstrevendte* figurer undertiden drejes i modsat retning af deres normale stilling, altså mod *højre*, ikke som nogen permanent ændring i våbnet, men kun som udslag af den såkaldte våben-courtoisie.

Når to (eller flere) våbener er gengivet sammen, vendes deres figurer nemlig ofte af »høflighed«, *courtoisie*, mod en midterakse. Det er især almindeligt med alliance-våbener, i hvilket fald ægtemandens (til venstre) drejes så figuren vender mod hustruens (til højre). Det gælder ikke blot figurer som kan »se«, dyr, fabeldyr, mennesker, men også livløse genstande, eller rent geometriske delinger; f. eks. kan en skrådeling af skjoldet fra venstre øverst til højre nederst ved courtoisie ændres til: fra højre øverst til venstre nederst.

Courtoisie kan altså være grunden, hvis et våben tilsyneladende vender

	DANMARK	SVERIGE	TYSKLAND	FRANKRIG	ENGLAND
UBETITLET ADEL					
BARON (FRIHERRE)					
VICOMTE					
GREVE (EARL)					
MARKIS					
HERTUG					

20. Oversigt over de vigtigste adelige rangkroner. Ved rangkronernes hjælp er det ofte muligt at fastslå et våbens nationalitet, og også på anden måde kan de hjælpe til identificeringen af et ukendt våben. I Danmark bruges også meget ofte rangkroner af den tyske type, se figur 5 og 9.

den gale vej, f. eks. på et maleri som oprindeligt har været ophængt sammen med et andet, men nu er skilt fra det.

Også i våbener der ikke optræder parvis kan man se courtoisie anvendt, f. eks. i *kirker*, hvor våbenfigurerne kan være vendt mod alteret, eller i *exlibris*, hvor våbenfigurer, især i ældre tid, ofte vendtes mod titelbladet.

Forvanskninger

Når man skal tegne et våben, bruger man i reglen en tidligere gengivelse som forlæg. Kopieringen er ofte blevet

udført af heraldisk ukyndige personer, og forlæggene kunne være meget små, dårligt udført eller slidt. Det er ikke mærkeligt at der ofte opstår forvanskninger af det oprindelige våben.

Undertiden opdages forvanskningen, og våbnet føres senere tilbage til sin oprindelige skikkelse. Undertiden gror forvanskningen fast. Undertiden accepteres begge skikkelser, f. eks. for to grene af samme familie.

Et *høstsegl* kan blive til en *halvmåne*, eller omvendt. *Åkandblade* (søblade) bliver til *hjerter*, som i det danske rigsvåben. *Stjerner* bliver til *ros*, eller omvendt. *Fabeldyr*, som *gravøren*

ikke kender, risikerer at blive til noget helt andet. Den *takkede skjoldbort* i Holstens våben opfattedes som et stiliseret *nældeblad* og gengaves derefter som et *naturalistisk nældeblad*, senere igen yderligere forvansket. Osv.

Heraldikken er fuld af sådanne forvanskninger, men den er også fuld af tilfælde hvor det er nærliggende at tro at der foreligger en forvanskning, uden at der i virkeligheden gør det. Der er ingen anden udvej end at være vågen og bruge sin skarpsindighed og sin sunde sans.

Fejl i farvegengivelser

Farverne på gamle våbengengivelser, f. eks. i kalkmalerier, portrætter, epitafier og lign., kan ofte ændre sig i tidens løb. En oprindelig *blå* farve kan f. eks. blive *grøn*, eller *rød* kan i århundredernes løb ændre sig til *sort*. En særlig almindelig fejlkilde er at *hvid*, malet med blyhvidt, i tidens løb bliver *sort*.

Eksempel: I Thiset & Wittrup: Nyt Dansk Adelslexicon blasoneres familien *Skrams* våben som: en halv sort énhjørning i blå. Dette er givetvis galt, alene af den grund at en sort figur i den gamle heraldik aldrig blev lagt på blå (eller rødt eller grønt), men kun på hvidt eller gult; dertil kommer at hjelmtegnet består af *blå* og *hvide* faner. Blasoneringen må være udført på grundlag af et anløbet for-

21. Alliance-våben på dansk sølusukkerbøsse. Vi opklarer våbnet til venstre som tilhørende familien *Flindt*, til højre *von Benzon*, og derefter undersøger vi i en stamtavle hvor disse to familier »skærer hinanden«: generalkrigskommissær *Caspar Flindt* blev i 1789 gift med *Frederikke Marie Elisabeth von Benzon*. Tidspunktet passer fint med sukkerbøssens provinsmestermærke, der viser at den må være lavet 1770-95, og det bør man altid kontrollere. Der kunne jo være flere *Flindt-Benzon* ægteskaber.

billede, og vi kan med sikkerhed gå ud fra at våbnet skal være: en halv *hvid* énhjørning i blå.

Lad os heraf lære at intet opslagsværk er fuldkomment eller komplet. Selv de bedste indeholder unøjagtigheder og udeladelser.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.